Franc Šěn

Serbska bibliografija – jeje stawizny, zaměry a perspektiwy

Dźěła na slědźerskich projektach zahajeja so powšitkownje ze zestajenjom bibliografije, z mjenje abo bóle dokładnym zwěsćenjom, hač, što a hdźe je hižo něchtó wo wotpowědnej temje něšto napisał. Kwalifikačne dźěła kónča tež zaso z bibliografiju – na kóncu abo w přiwěšku wupokazuja wužitu literaturu w podobje bibliografiskeho zapisa. Wědomostne dźěło bjez bibliografije njeje předstajomne – tak móhł wuznam swojeho předmjeta chroble wopisać.

I

Po tajkim twjerdźenju je logiske, zo mamy prěnju „Serbsku bibliografiju“ pytać při spočatkach serbowědy. A namakamy tam tež tajku: 1693 naliča wjelestronski serbowědnik Abraham Frencel w swojej knize „De originibus linguae Sorabicae“ w rozprawnej formje dotalne ćišćane knihi w serbskej rěči resp. tajke wo njej.[1] Jeho přehlad wobsahuje dźewjeć ewangelskich a štyri katolske ćišće, jenož sydom pak podawa z lětoličbu.

Prěnju hižo přečisłowanu lisćinu z 18 serbskimi knihami nadeńdźemy krótko po tym w 1720 wušłym kompilaciskim spisu „Die Unerkannten Wohlthaten Gottes In denen beyden Marggraffthümern Ober- und Nieder-Lausitz …“ Christiana Gerbera.[2] Wón zachowa nam tak informacije z bórze zhubjeneho manuskripta Hodźijskeho fararja Jana Křesćana Wićaza. Z kajkim zaměrom to Gerber činješe, wón sam praji:

> „Ich bekenne zwar selbsten, daß solche Nachricht von Wendischen Büchern nicht jedermann nöthig ist, zumal die mit dieser Sprache nichts zu schaffen haben, und dienet selbige also nur zur Curiosität: Allein, weil doch nicht alle Curiosität vergeblich und sündlig ist; Ich auch selbst an solchen Dingen Freude nehme, und daher in den Gedanken stehe, es können auch wohl andere einerley Sinn mit mir haben; Als trage kein Bedencken, die in die Wendische Sprache übersetzte Bücher allhier zu specificiren, denn man kann zum wenigsten daraus sehen, wie nach und nach der Wendischen Nation ein mehrer Licht auffgegangen, und wie schlecht es vorher mit ihrem Christenthum müsse gestanden haben … “[3]

Gerber so wě njewědźeše wo wšěch wonych serbskich cyrkwinskich ćišćach, kiž běchu so raz wudali na jednotliwych městnach w Delnjej Łužicy a zwonka njeje, w tak mjenowanym Kurmarksko-serbskim distrikće blisko Berlina, a kiž běchu so potom w pózdnim 17. lětstotku na wyši přikaz zničili.

Gerberowe nabožinske zaměrjenje wotměni so lětdźesatkaj pozdźišo přez rozswětlerski zajim łužiskeho fararja Christiana Knautheho. W swojim pojednanju wo stawiz-

---

1 Hlej Abraham Frencel: De originibus linguae Sorabicae ..., Tomus I, Budißin 1693, str. 2–3

2 Christian Gerber: Die Unerkannten Wohlthaten Gottes In denen beyden Marggraffthümern Ober- und Nieder-Lausitz Und deren vornehmsten Städten, Sammt ihrem Schul- und Kirchen-Staate, Dresden-Leipzig 1720, str. 161–163

3 Tež tam, str. 160–161

nach knihićišća w Hornjej Łužicy[4] podawa wón w lěće 1740 w cyłym kapitlu chronologisku zestawu wšěch knihow w serbskej rěči abo ju nastupacych.

Jeho lisćina zepěra so na knižnu zběrku Klukšanskeho fararja Kryše Bjedricha Fabera. Tutón wozjewi 1745, tři lěta do swojeje smjerće, we Weimarskim wědomostnym časopisu wunošk swojeho zběraćelskeho zajima, swój komentowany „Verzeichnis aller editierten wendischen Schriften des oberlausitz-budissinischen-camenzischen und löbauischen Kreises nebst kurzen Anmerkungen, welche alle zusammen colligiret und besitzet Christoph Friedrich Faber“.[5]

W zwisku z 50. jubilejom Lipšćanskeho prědarskeho towarstwa 1766 nastachu potom wone tři, hač do dźensa wjele wužiwane sławne bibliografije 18. lětstotka:

– George Körnerowa, w jeho knižce wo wužitku serbskeje rěče we wědomosćach[6],
– wot Pětra Ponicha[7] zestajena a w kolektiwnje spisanym naćisku hornjołužiskich cyrkwinskich stawiznow zapisana a
– wot Christiana Knautheho zestajena w jeho serbskich cyrkwinskich stawiznach.[8]

Wo jich wuznamje a kwaliće je Josef Páta w swojim „Zawodźe do studija serbskeho pismowstwa“[9] wobšěrnje pisał. Za nas je ważne, zo jedna so při wšěch třoch tu mjenowanych wo njesamostatne bibliografije, wusce zwjazane ze zaměrom dźěła, w kotrymž so wozjewichu. A tola přesahowaše skutkownosć jedneje tajkeje bibliografije druhdy jeje poprawny zaměr.

Jako prěnje wuznamne swědstwo serbskeho basnistwa płaći w našich literarnych stawiznach „Rěčerski kěrliš“ Jurja Mjenja. Přez pisanski abo ćišćerski zmylk w Rudolfa Jenčowych „Stawiznach serbskeho pismowstwa“ je so tuta twórba lětdźesatki dołho wopak datěrowała. W njej nadeńdźemy we wobrazliwych heksametrach mj. dr. sławjenje zasłužbnych přełožerjow a wudawaćelow serbskich knihow, zahajene z hrónčkom:

„Hlajće jich fromnych
Pisarjow rynk: Prěni su Mollerus, Martini a Wawrich.“

Mjenjowe naličenje sćěhuje chětro dokładnje Ponichowej bibliografiji w „Kurzer Entwurf ...“, a to hač k najaktualnišim wudaćam. Na tutym wobkedźbowanju móžach 1985 dopokazać, zo Mjenjowy „Rěčerski kěrliš“ njeje nastał za čas 7-lětneje wójny, ale w jubilejnym lěće 1767.[10] Bibliografija narunaše Jurjej Mjenjej tehdy hišće njepředstajomne stawizny pismowstwa pola Serbow.

---

4 Christian Knauthe: Annales typographici Lusatiae superioris oder Geschichte der Ober-Lausitzischen Buchdruckereyen ..., Görlitz 1740, str. 29–36

5 Acta historico-ecclesiastica. Gesammelte Nachrichten von den neuesten Kirchengeschichten, Weimar 1745, str. 518–560. Hlej tež Miloslava Lorencová: Nejstarší lužickosrbské bibliografie, in: Česká bibliografie, Praha 3 (1963), str. 201–224

6 George Körner: Philologisch-Kritische Abhandlung von der Wendischen Sprache und ihrem Nutzen in den Wissenschaften, Leipzig 1766, str. 62–71

7 Kurzer Entwurf einer Oberlausitz-wendischen Kirchenhistorie, abgefaßt von einigen Oberl. wendischen evangel. Predigern, Budißin 1767, str. 217–231

8 Christian Knauthe: Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte ..., Görlitz 1767, str. 386–426

9 Josef Páta: Zawod do studija serbskeho pismowstwa, Budyšin 1929, str. 47–49, 59–61, 74–77

10 Fr. Šěn: Jubilejne lěto abo hdy nasta Rěčerski kěrliš, in: Rozhlad 35 (1985) 9, str. 266–271

Ponichowy syn a Faberowy wnuk, Bohačesć Bjedrich Ponich, zběraćel sławneje Ponichoweje knihownje, pokročowaše w bibliografiskim dźěle swojich prjedownikow.[11] Ale jeho zapisy runje tak kaž Hendricha Awgusta Krygarjowe „Materialien zu einem vollständigen, chronologisch geordneten und kritischen Verzeichnis der Oberlausitzwendischen Literatur“[12], njedowjedźechu k žanej ćišćanej bibliografiji. Po Pátowym sudźenju widźeštaj wonaj bibliografiju přeco hišće jako dźěl serbskich cyrkwinskich stawiznow, a tajke w 19. lětstotku hižo nichtó njenapisa.[13]

Delnjoserbsku literaturu zestaji we wonej dobje Christian Karl Gulde a wozjewi ju 1785 w Zhorjelskim „Lausitzisches Magazin“.[14] W tutym časopisu zjewi so 1844, bjez wědźenja zestajerja, tež Christiana Pescheckowy hišće njehotowy a njedorjadowany zapis „Literatur über die oberlausitzischen Wenden“.[15]

II

Ze założenjom wědomostneho a wudawaćelskeho towarstwa Maćica Serbska w lěće 1847 dósta bibliografiske dźěło nowy zakład a zaměrjenje.

Mjeztym zo dyrbjachu so wšě dotalne bibliografije na priwatne zběrki zepěrać, mějachmy z knihownju Maćicy Serbskeje prěni raz centralne zběranske a chowanske městno. Člonstwo w Maćicy zawjazowaše kóždeho sobustawa k wotedaću swojich tež najdrobnišich ćišćow w jednym eksemplaru do knihownje. Na tutym zakładźe rozwi Korla Awgust Jenč swoje bibliografiske dźěło. Hižo jako gymnaziast je na zakładźe horjeka mjenowaneho Krygarjoweho manuskripta za prěnju Maćičnu přiručku „Hornje Łužicy aby statistiski zapisk ...“ zestajał lisćinu wšěch ewangelskich ćišćow hač do lěta 1848.[16] Wot 1855 je wón, mjeztym Palowski farar, potom 30 lět dołho, zwjetša w 5-lětnym rytmusu za Časopis Maćicy Serbskeje zestajował systematisku bibliografiju wšěch serbskorěčnych samostatnych ćišćow.[17] Zo jemu při tym jenož wo dopokazmo ćišćaneho njeńdźeše, přeradźa jeho rozdźělenje do ćišćow w nowym, analogiskim prawopisu a do tajkich w starym, ewangelskim abo katolskim. Jeho bibliografija bě špihel prócowanjow Maćicy Serbskeje, spěchować jednotnu hornjoserbsku spisownu rěč, powšitkowne zdźěłowanje w maćerščinje a rozwiće rjaneje literatury. W předsłowach hódnoćeše wón kóždy raz wuwiće zańdźenych lět a pohonjowaše członow Maćicy k spisaćelskemu a wudawaćelskemu dźěłu. To potajkim bě dalši, specielnje Jenčowy zaměr bibliografije.

---

[11] Hlej wotpisk K. A. Krygarja: Pannachs weil. Pastor zu Merzdorf, Verzeichniß oberlaus. wendischer Schriften, SKA MS XXXVII/ 6–C/ ł. 155–166. Přir. tež Franc Šěn: Ponichowa knihownja, in: Rozhlad 51 (2001) 7/8, str. 262–268

[12] SKA MS XXXVII / 8–A

[13] J. Páta: Zawod ..., str. 131

[14] Christ. Karl Gulde: Versuch eines Verzeichnisses der in der Niederlausitz-Wendischen Sprache zum Druck beförderten geistlichen Schriften, soviel bekannt wurden, in: Lausitzisches Magazin 18 (1785) 14, str. 211–213; 15, str. 230–233

[15] Pescheck: Literatur über die oberlausitzischen Wenden, in: Neues Lausitzisches Magazin 22 NF 9 (1844), str. 283–294; Nachträge zur Wendenliteratur, in: NLM 23 (1846), str. 29–32

[16] K. A. Jenč: Krótki Pschelad sromadneho Pismowstwa (Literatury) evangelskich Sserbow, in: Sserbske horne Łužicy aby statistiski sapis ..., Budyšin 1848, str. 89–114

[17] K. A. Jenč: Přehlad serbskeho pismowstwa, in: ČMS (1855), str. 85–103; (1858), str. 63–69; (1862), str. 10–21, (1866), str. 371–388, (1870), str. 35–49, (1876), str. 90–99, (1881), str. 131–146

Z nastaćom wosebiteju konfesionelneju knižneju towarstwow wobmjezowa so Jenč po 1870 jenož hišće na ewangelske ćišće a katolske pismowstwo zestajowaše Handrij Dučman.[18]

Zapis jednotliwych nastawkow njewobhladowaše so tehdy hišće jako trěbny, dokelž časopisy podachu, kaž so to tež dźensa čini, na kóncu lěta swój zapis wobsaha a Časopis Maćicy Serbskeje wozjewi z časami kumulěrowany wobsah wjacorych lětnikow w systematiskim zapisu.

Trochu hinašu lětnu bibliografiju skićeše 1869/70 Jan Bohuwěr Pjech w měsačniku „Łužičan“.[19] Prjedawši sobudźěłaćer na Smolerjowym „Centralblatt für slavische Literatur und Bibliographie“ naliča w swojej bibliografiji serbske ćišće z dokładnymi ličbami wysokosće nakłada, płaćizny a wosebje – tež němske a cuzoréčne nastawki wo Serbach. Tola to wosta krótki pospyt.

Tele prawidłowne bibligrafiske dźěło kónči we 80tych lětach 19. lětstotka. Jenož za Delnju Łužicu nachwataštaj Hendrich Jordan a Bogumił Šwjela hišće wuwjedźenje Jenčowych intencijow.[20]

Arnošt Muka formulowaše drje w swojim programje 1894 jako jedyn z najnuznišich nadawkow serbskeho literarneho slědźenja „dospołne a prawidłowne pokročowanje serbskeje bibliografije“, ale njezamó nikoho za to dobyć.[21] Wón měješe tehdy dźěła dosć z twarom Serbskeho domu. W tutym domje dósta 1904 knihownja Maćicy Serbskeje skónčnje za nju trěbne městno. Korla Awgust Fiedler, jeje dołholětny dohladowar, njeměješe hižo mocow, přewjesć trěbne nowozrjadowanje knihownje. Z bibliografiskim dźěłom so po Jenču a Dučmanje faktisce poł lětstotka dołho hižo njepokročowaše.

III

Hakle po Prěnjej swětowej wójnje nadeńdźe so mjez Maćicarjemi kmany za tutón nadawk. Bě to młody Jakub Wjacsławk, kiž zrezignowawši ze studija teologije wot 1913 w Kralowskej zjawnej bibliotece w Drježdźanach dźěłaše. Pódla tutoho napinaceho dźěła jězdźeše Wjacsławk nazymu 1922 wšědnje po swjatoku z ćahom do Budyšina, zo by tu po nocach serbski dźěl knihownje Maćicy Serbskeje zrjadował. Tak nasta jeho 1924 knižnje wušły „Katalog serbskeho wotdźělenja knihownje Maćicy Serbskeje“. Wot 1914 bě Wjacsławk wobdźěleny na zestajenju Rudolfa Bemmannoweje „Bibliographie der sächsischen Geschichte“, kotruž wot 1918 samostatnje dale wjedźeše.[22] Wšón tón čas nošeše so z mysličku, zestajeć tež serbsku bibliografiju a zběraše dołhodobnje material za to. W lětach 1924–1928 zestaja, pod wužićom rjadowanskeho principa Sakskeje historiskeje bibliografije, swoju „Wendische (Sorbische) Biblio-

---

[18] Handrij Dučman: Přehlad pismowstwa katholskich Serbow, in: ČMS (1867), str. 543–586; Pismowstwo katholskich Serbow, in: ČMS (1873), str. 105–130; (1874), str. 18–44; (1889), str. 3–36

[19] J. B. Pjech: Serbski knihopis na lěće 1867 a 1868, in: Łužičan 10 (1869) 1, str. 14–16; 2, str. 28–31

[20] H. Jordan: Pismowstwo delnjołužiskich Serbow: Wot lěta 1881–1900, in: ČMS (1902), str. 13–20; B. Šwjela: Dolnolužické písemnictví 1914–1923, in: Slovanský přehled 1914–1924 (1925), str. 250–153

[21] Ernst Muka: Předsłowo, in: ČMS (1894), str. 67

[22] Hlej Michael Letocha: Vom ‚Versuch einer Litteratur der sächsischen Geschichte‘ zur ‚Sächsischen Bibliographie‘: Geschichte der landeskundlichen Bibliographien in Sachsen, in: Die Regionalbibliographie im digitalen Zeitalter. Deutschland und seine Nachbarländer, Frankfurt/Main 2006, str. 353–355

graphie“, wobsahowacu přibližnje 5 000 pozicijow. Wona, kaž w němskim předsłowje rěka, zapřiješe „die gesamte noch erreichbare, in wendischer Sprache gedruckte Literatur ..., aber auch alle jene Schriften und Aufsätze, die sich irgendwie auf das wendisch-sorbische Volk beziehen, ganz gleich in welcher Sprache sie erschienen sind“.[23] Z tym wuzběhuje so bibliografija kwalitatiwnje wot wšěch dotalnych zapisow a přehladow – bě to prěnja samostatna bibliografija, bě to zapis, kiž wobkedźbowaše tež njesamostatnje wozjewjene přinoški a přinoški wo Serbach – potajkim nastawki w zběrnikach, časopisach a nowinach.

Wuńdźenje tuteje prěnjeje woprawdźiteje bibliografiskeje přiručki bě z njemało ćežemi zwjazane.[24] Při pytanju za nakładnikom wobroći so Wjacsławk na Berlinskeho profesora slawistiki Maxa Vasmera. Vasmer bě hnydom zwólniwy, bibliografiju w swojim nowym rjedźe „Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin“ jako druhe čisło wudać. Tola z wobstaranjom pjenjez za ćišć nastachu Vasmerej njewočakowane ćeže. Jedyn z rozsudnych posudźowarjow za pjenježne spěchowanje, w Mnichowje skutkowacy slawist Erich Berneker, njeměješe bibliografiju za trěbnu:

> „Die ältere Literatur ist theologische Zweckliteratur, Lehrbücher für Volksschulen, Anleitung zum Gartenbau usw. Schriftsteller von Bedeutung haben die Sorben nicht hervorgebracht. In neuerer Zeit versuchen sich Nachahmer fremder Literatur in einem Sorbisch, von dem ich nicht recht weiß, ob es die eigentlichen Sorben wirklich verstehen.
>
> Was von der Wissenschaft über sorbische Sprache und Sprachdenkmäler von slavistischer Seite geleistet worden ist, das ist jedem Forscher leicht zugänglich, soweit als es als wissenschaftlich wichtig zitiert wird.
>
> Man denke sich aber nun eine Bibliographie, die auf 15 Bogen sorbische Titel von verschollenen Aufsätzen in eingegangenen Zeitschriften zusammenstellt, wie es die Art solcher bibliographischer Ingenien zu sein pflegt. Mir geht dafür, wie ich bekennen muß, jedes Verständnis ab …“[25]

Pruske kultusowe ministerstwo přepruwowa pak hišće raz należnosć a podpěraše Vasmera w tym, wudaće Serbskeje bibliografije z politiskich přičin njepřewostajić wukrajnej, mjenujcy češkej akademiji, kotraž bě so z dowudaćom Mukoweho delnjoserbskeho słownika hižo skutkownje starała wo w Němskej žiwych Serbow.

Lědma zo bě w lěće 1929 Wjacsławkowa Serbska bibliografija wušła, bě wona znowa wohrožena. Předsyda runje wutworjeneje sakskeje założby „Stiftung für deutsche Volks- und Kulturbodenforschung“, profesor W. Volz, žadaše sebi dla – wot njeho lědma zwěsćomnych – wědomostnych słabosćow zastajenje předawanja bibliografije. Volz argumentowaše mj. dr. z jeje předobrym wothłosom w „Serbskich Nowinach“[26]. Jan Bryl ju tam mjenujcy wuzběhowaše jako „njezachodny pomnik serbskeje literatury“ a wěšćeše, zo „Kniha ponjese serbsku česć do cyłeho swěta! Wšěm hanjerjam a ignorantam budźe ze rěčniwym dopokazom, zo Serbja maja swoju literaturu, swoje ródne pismowstwo.“ Volz bě měnjenja, zo tajka skutkownosć bibliografije so njeznjese

---

[23] Jacob Jatzwauk: Wendische (Sorbische) Bibliographie, Leipzig 1929, str. VI–VII

[24] Heinz Pohrt: Zur Herausgabe und Aufnahme der Wendischen (Sorbischen) Bibliographie von J. Jatzwauk 1928–1932, in: Lětopis A 23 (1976) 2, str. 228–235

[25] Posudk z dnja 24. 1. 1928, citowany po Pohrt, tež tam, str. 231

[26] Jan Serbin: Dr. Wjacsławkowa Serbska bibliografija, in: SN 88 (15.04.1929) 87, přił.

z němskej mjeńšinowej politiku. Pomocny srědk bibliografija dósta z tym hišće njewotpohladnje politiski zaměr.

Wjacsławkowa bibliografija njebě dospołna. Wón sam pokaza na to, zo jemu Tachantska knihownja njebě přistupna. Recenzenća, Witold Taszycki[27], Rudolf Lehmann[28], Josef Páta[29] a wosebje Ota Wićaz[30], pokazachu na jeje njedostatki. Miloslava Lorencová praji pozdźišo samo, zo bě wona torso a předčasnje wudata.[31] Přibližnje dospołna je pak w naličenju serbskorěčnych knižnych ćišćow a w tym tči też jeje hłowna hódnota.

Wjacsławk připowědźi hnydom pokročowanje swojeho dźěła z alfabetisce rjadowanej lětnej bibliografiju w Časopisu Maćicy Serbskeje a zwopradźi to hač do lěta 1934[32]; politiske podawki w dalšich lětach tomu wězo zadźěwachu. Zhubiwši w palacych so Drježdźanach swoje bydło a cyłu swoju biblioteku zasydli so Jakub Wjacsławk 1945 w Budyšinje a přewza wjednistwo tudyšeje Měšćanskeje knihownje a Sakskeho krajneho archiwa a bu z poslednim předsydu powójnskeje Maćicy Serbskeje. Njedźiwajo tutych winowatosćow spřihotowa hišće druhi, do połojcy lěta 1951 pokročeny nakład swojeje mjeztym rozebraneje bibliografije – tola bjez zasadnych wudospołnjenjow staršeje serbowědneje literatury. Knihu wuda 1952 Saksa akademija wědomosćow w Lipsku. Hačrunjež je nowonakład jedneje bibliografije w knihownistwje njewšědne wuwzaće – dočaka so Wjacsławkowa bibliografija w lěće 1968 w nakładnistwje Klaus Reprint w Liechtensteinje samo třećeho nakłada.

IV

W lěće 1951 założeny Institut za serbski ludospyt zmóžnješe, sorabistiske slědźenje Maćicy Serbskeje pokročować na profesionelnym niwowje ze skupinu wědomostnikow, kotřiž móžachu so nětko połnje na tele dźěło koncentrować. Institutej přirjadowa so Serbska centralna biblioteka, w kotrejž běchu zachowane sorabika Maćicy Serbskeje a kiž znowa wšo ćišćane w serbskej rěči a wo Serbach jednace zběraše. Biblioteka z jeje prěnim knihownikom, bywšim wučerjom Richardom Iseltom, pak njebě za wšě na nju stajane wočakowanja w dosahacej měrje wobsadźena. Bibliotekarisce wukubłanych – kaž Ludmilu Holanec (Mětškowu) – na druhe městna wotwabichu.

Wědomostni sobudźěłaćerjo wšelakich wotrjadow noweho instituta parowachu pak aktualnu bibliografiju. Jednotliwcy kaž Frido Mětšk, Jurij Młynk, Marko Meškank, Pawoł Nedo, Błažij Nawka a pozdźišo dalši zestajowachu tohodla wot lěta 1955 specielne a lětne bibliografije k stawiznam, literaturje, rěčespytej a ludowědźe. Poprawom bě wšěm wědome, zo za jednotliwca njeje hižo možno wšowopřijacu dospołnu cyłkownu bibliografiju zestajeć.

Z Jurjom Młynkom so potom tola za to zwólniwy namaka. Nimo mnohich druhich editoriskich předewzaćow a literarnostawizniskich slědźenjow zestaji wón hižo srjedź 50tych lět „Serbsku bibliografiju 1945–1957 z dodawkami do 1945“; njedosahaceje kapacity ćišćernje dla móžeše wona hakle 1959 wuńć. Jeho wotputanje wot Wjacsławka

---

27 Ruch Słowiański 3 (1930), str. 202–205
28 Niederlausitzer Mitteilungen 19 (1930), str. 463–464
29 Slavia 13 (1935/36), str. 545–547
30 Zeitschrift für slavische Philologie 7 (1930) 3/4, str. 515–528
31 Miloslava Lorencová: Národní bibliografie Lužických Srbů, in: Česká bibliografie (1961) 2, str. 325–328
32 ČMS 87 (1934), str. 114–140

njejewi so jenož w změnje systematiki, kotruž rozšěri wot 13 na 23 hłownych skupin, a w rozžohnowanju wot krajnohistoriskeho wusměrjenja. Młynk zwospjetowa też Wjacsławkowe powójnske title, „zo bychmy měli přehladnu bibliografiju prěnich dwanaće lět natwara noweho serbskeho žiwjenja“.[33]

Mnozy wužiwarjo pak z tutej bibliografiju prawje spokojom njeběchu. Najnjesmilnišo wupraji to knihownica Miloslava Lorencová z Prahi: „Ale takto se bibliografie dělat nedá. Není v ní žádný systém. Řadzení je někde chronologické, někde abecední a jinde vůbec žádné ...“ Wona naliči cyłu sep falowacych titlow. Potom namjetowaše, myslo na wukrajne biblioteki a wědomostne wustawy, wudawać lětnje samostatny zwjazk bibliografije: „Nemůžete totiž očekávat, že tyto ústavy budou mezi bibliografie zařazovat jednotlivé sešity Lětopisu.“[34] Lětne wuběrkowe bibliografije w Lětopisu su so hač do 2003 wobchowali; wužiwali su so wosebje wot zestajerjow slawistiskich bibliografijow w Němskej a Pólskej.

Swojemu kulturnopolitiskemu zaměrjenju wosta Jurij Młynk też w přichodnym zwjazku za lěta 1958–1965 swěrny: „Předležaca bibliografija ze swojimi nimale 9 000 zapiskami z wosom poslednich lět wočiwidnje demonstruje rozkćěw serbskeje kultury a wědomosće w nowej hłubokosći a šěrokosći“[35], praji Młynk w předsłowje. Jeho zaměr wotbłyšćuje so w dalšim rozšěrjenju systematiki na 28 skupinow z tym, zo jednotliwe institucije a samo zarjadowanja, kaž na př. „Ptači kwas“, jako hłowne skupiny wobjednawa. Wuzběhowany rozrós wobjima zwisowaše so wě nic naposledk z intensiwnišim wuhódnoćenjom nowinow. Štyri skupiny – stawizny, Domowina, ludowěda a rěčespyt – zestajichu w tym zwjazku hižo jednotliwi wotrjadni kolegojo. W 1968 wušłej bibliografiji wozjewi Młynk, zo slěduja dalše zwjazki w pjećlětnym turnusu a připowědźi wuńdźenje přichodneho za lěto 1971.

Po smjerći Jurja Młynka w runje mjenowanym lěće přewza ludowědnica Izolda Gardošowa zamołwitosć za Serbsku bibliografiju. Wobchowawši koncepcionelne předpodaća je wona předležacy a dozběrany material prěni raz kruće alfabetisce zrjadowała a citowanje titlow zjednotniła a wudospołniła. Jej k pomocy běchu za stawizniske dźěle Jurij Knebel, za ludowědne Hanka Fascyna a za rěčespyt Helmut Faska. Bibliografija za dobu 1965–1970 wuńdźe w lěće 1974. W dalšimaj wot njeje spřihotowanymaj zwjazkomaj Gardošowa runjewon kolektiwne sobudźěło na bibliografiji rozmnoži. Nimo institutnych kolegow doby cyły rjad wonkownych přinošowarjow materiala – z Łužicy běchu to Marka Cyžowa, Ruth Hajnec, Gerat Hendrich, Rudolf Kilank, Detlef Kobjela, Alfred Krawc, Gerlinda Krječmarjowa, Christel Lehmannowa, Franc Rajš, Jurij J. Šołta, Borbora Šołćic, Měrćin Völkel a Ruth Werner, z wukraja Blažej Belák z Martina, Russin Bojadžiev ze Sofije, Nadja Đorđević z Beograda, Romuald Gelles z Wrocławja, Miroslav Hloušek ze Železneho Brodu, Nikola Jeremić z Noveho Beograda, Bolesław Lubosz z Katowic, K. Rachlau-Klekowska z Waršawy, Vladimír Říha z Hrádeka nad Nisou, Gerald Stone z Oxforda, Ales' Trajanovski z Minska, Konstantin Trofimowič ze Lwowa, Tadeusz Wróblewski z Waršawy a Vladimíra Zmeškalová-Lebedová z Prahi. Z institutnymi sobudźěłaćerjemi wutwori sebi wona redakcisku radu, kotraž wuhódnoćiwši dotalne kritiki zredukowa systematiku na 14 tematiskich hłownych skupin, kotrež měli so „w principje też w dalšich wudaćach wobchować“.[36] Wužiwamy ju, jeje

---

[33] Jurij Młyńk: Předsłowo, in: Serbska bibliografija 1945–1957 z dodawkami do lěta 1945, Budyšin 1959, str. [5]

[34] Wotpisk z lista M. Lorencoveje z dnja 23. 11. 1959, wotrjadne akty Serbskeje bibliografije

[35] Jurij Młynk: Předsłowo, in: Serbska bibliografija 1958–1965, Budyšin 1968, str. 13

[36] Izolda Gardošowa: Předsłowo, in: Serbska bibliografija 1971–1975, Budyšin 1978, str. 9

přehladnosće a praktikabelnosće dla, z drobnymi změnami a přemjenowanjemi hač do dźensnišeho. Serbska bibliografija dósta w tehdy zhromadnje wutworjenych zasadach swój wuběrowy princip a nětčiši profil. Wona je:

– pomocny srědk za sorabistiku, potajkim za wšěch, kiž so z rěču, stawiznami a kulturu Serbow zaběraja. Tutón kruh je trjeba rozšěrić wo němskich a słowjanskich slawistow, wot kotrychž tež najwjetša ličba recensijow pochadźa. Wosebje wotdźělej rěč a literatura činitej ju zdobom k slawistiskej bibliografiji.
– přiručka za regionalnych slědźerjow, wjesnych chronistow a nowinarjow, kotřiž w njej nańdu podaća k městnym a ludowědnym wozjewjenjam resp. k pomnjeća hódnym wosobinam dwuréčneje Łužicy. Ale tež stawizny serbskich wupućowarjow so wot njeje sobu wobkedźbuja. Z tutym zaměrom přidruža so wona druhim krajnym bibliografijam kaž Sakskej bibliografiji, Braniborskej abo Durinskej bibliografiji, kotrež tež w času NDR historiskej tradiciji slědowachu.
– bibliografija, kiž spyta cyłe kulturne a narodne žiwjenje Serbow wotbłyšćować. Wotrězki wo hudźbje, dźiwadle, filmowstwje, tworjacym wumělstwje a šulstwje skića wučerjam, kulturnje skutkowacym a druhim přehlad wo materialijach, wozjewjenjach a zjawnych wothłósach na jednotliwych polach. Hdyž njeby přirunowanje z Němskej abo Češkej narodnej bibliografiju tak chrobłe było, bychmy ju tež „narodnu bibliografiju“ mjenować móhli.

Tomu wotpowědnje wobkedźbuja „Serbsku bibliografiju“ recensenća ze wšelakorych disciplinow a krajow, nimo slawistow, stawiznarjow, ludowědnikow, mjeńšinowych slědźerjow su to nic naposledk bibliotekarojo z Němskeje, ze słowjanskich krajow, ale tež z Wulkobritaniskeje a Kanady. Recensije z toho časa běchu zwjetša pozitiwne, wudospołnjene přez wšelaku fachowu radu a nam njeznate wozjewjenja. Jedna wótra kritika pak njedyrbi so zamjelčeć – recensija Theodora Veitera k Serbskej bibliografiji 1966–1970:

> „Das Buch enthält allerdings über volksgruppenrechtliche Fragen und die Situation der Sorben in der DDR so gut wie keine Literaturhinweise, da fast alles auf Fragen der Sprache und der Volkskultur hingeordnet ist. Bücher und Aufsätze, die in den Ostblockstaaten erschienen sind, jedoch ohne Jugoslawien, sind umfassend zusammengetragen, hingegen wird die durchaus zahlreiche bundesdeutsche und sonstige ‚westliche‘ Literatur über die Sorben vollkommen verschwiegen. Das Werk hat daher nur sehr beschränkten wissenschaftlichen Wert.“[37]

Wězo njebě Serbskej centralnej bibliotece, njemějo swójskeho dewizoweho kontingenta, móžno wobstarać wšě zapadne časopisy, wo nowinach scyła njeréčo, w kotrychž so raz wo Serbach pisaše. Připóznać dyrbjał pak so jeje kontakt ze slědźenišćemi t. mj. Ostforschungi a někotrymi slawistiskimi centrami w zapadnych krajach a rezultaty jeje knižneje wuměny – wšě knihi wo Serbach a běžnje znajmjeńša dźesać fachowych časopisow z tuteho dźěla Europy sy móhł w knihowni wužiwać. Zamjelčeć nochcu wěstu nutřko-institutnu censuru. Tak je na př. Frido Mětšk žadał, zo so wěste zapadne wozjewjenja hakle potom w bibliografiji naspomnja, hdyž předleži k nim kritiska recensija abo anotacija. Znaty je mi jenož jedyn pad wědomeho potłóčenja – anonymna kniha

[37] Europa Ethnica 33 (1976) 4, str. 206

„Der Untergang der Polaben“[38]. Hewak su bibliografojo wšě bytostne, jim přistupne informacije zapřijeli. Rjec pak so tež dyrbi, zo Serbska bibliografija njespyta być ze specielnej bibliografiju k mjeńšinowym prašenjam, zo so w njej powěsće a aktualne komentary k tomu na zakładźe jeje koncepcije njenamakaja.

Po nahłej smjerći Izoldy Gardošoweje w lěće 1979 přeńdźe cyłkowna redakcija bibliografije znowa do rukow fachoweho bibliotekara. Měrćin Wałda přesadźi při tym w zwjazku za lěta 1976–1980 hnydom tež nowu formu zapisa po mjezynarodnym standardej wotpowědowacej RAK-normje (Regeln der alphabetischen Katalogisierung, TGL 20972), zawjedźenej 1974. Hačrunjež so płaćiwosć tuteje normy dźensa přez AACR-format (Anglo-American Cataloguing Rules) znowa do prašenja staja,[39] so RAK we wjetšinje europskich krajow nadal wužiwa. W dalšim zwjazku za lěta 1981–1985 prócowaše so Měrćin Wałda wo přewinjenje dwojenja titlow w rozdźělnych skupinach a přez krućiši wuběr wo zniženje podźěła nowinskich přinoškow.[40] Wón wuwiny so tak spytowanju, demonstrować přez mnohosć titlow rozkćěw serbskeje wědomosće a kultury.

V

Po 1991 přewjedźenej ewaluaciji Instituta za serbski ludospyt w zwisku z wotwiwanjom Akademije wědomosćow NDR so nowozałoženemu Serbskemu institutej do lisćiny pokročowanja hódnych nadawkow tež dalewjedźenje Serbskeje bibliografije zapisa.

Zamołwitosć za nju bě so hižo w nazymje 1990 přepodała awtorej přinoška. Mjeztym su so w ćišću předpołožili zwjazki za lěta 1986–1990, 1991–1995 a 1996–2000. Štóž je z předchadnymi přirunuje, njebudźe – ani wonkownje – wjetše změny zwěsćić. Někotre drobne, aktualniše pomjenowanja w systematiskich skupinach, nowi kolegojozestajerjo, hewak je wšo wostało při starym.[41] Tak móhło so zdać.

Přewrót, kiž wotmě so w bibliografiskim dźěle, chowa so w pozadku ćišćaneho zwjazka. Dospołnje změniła je so techniska forma registrowanja, chowanja a rjadowanja informacijow – wot konwencionelnje z ruku abo mašinu popisanych kartajnych kartkow k elektroniskej datowej bance. To měješe mnohe praktiske lěpšiny: Wotpadnjenje ručnych sortěrowanskich dźěłow, zalutowanje wotpisowanja kartkow do manuskripta a mašinelne zestajowanje registrow. Z toho wurosćacy časowy dobytk zběhnychu zwjetša nowe nadawki: Hladanje wosobowych, městnych a wěcnych normowych datajow abo z konwertěrowanjom do nowych strukturow zwjazane korektury.

---

38 Sorabus: Der Untergang der Polaben. Versuch eines Nekrologs auf die Slawen zwischen Elbe/Saale und Oder/Bober/Queis mit besonderer Berücksichtigung der Lausitzer Sorben, Berlin [West] 1980. Poprawny hłowny awtor knihi bě Fryco Latk-Nowsański (1890–1983).

39 Standarděrowanski wuběrk wulkich wědomostnych bibliotekow ZRN wzdawa so dalewuwića němskeho RAK-formata a přihotuje hižo z lěta 2001 zasadny přestup na ameriski AACR-format a prawidła. Hlej tež Heidrun Wiesenmüller: AACR und kein Ende? Ein kritischer Rück- und Ausblick auf die Regelwerksdiskussion, in: Buch und Bibliothek 57 (2005) 3, str. 198–204

40 Měrćin Wałda: Předsłowo, in: Serbska bibliografija 1981–1985, Budyšin 1989, str. 9: „Smy sylnišo hač dotal dźiwali na prěnjotnosć wobsaha. Tohodla njepřiwzachu so w principje do žórłowych pozicijow wozjewjenja bjez nowych wědomostnych a druhich ważnych originalnych informacijow.“

41 K zarjadowanju Serbskeje bibliografije do wobłuka cyłoněmskeho biblioteckskeho poskitka hlej recensija Klausa Schreibera in: Informationsmittel für Bibliotheken (IFB) 3 (1995) 1, str. 209–210

Wosebitosć tutoho přestajenja w padźe Serbskeje bibliografije bě, zo chcychmy sebi na kóždy pad zachować korektne citowanje ze słowjanskimi pismikami; žadanje, kiž 1990 žadyn komercielny program spjelnić njemóžeše a też dźensa to wulki dźěl t. mj. wulkosyćowych bibliotekarskich programow njedokonja.

Rozrisanje za to namaka so w samowuwitej aplikaciji na zakładźe relacionalneho datobankoweho programa dBase.[42] Při definowanju zapodaćowych polow złožichmy so na dosć fleksibelny, mjeztym najstarši hišće wužiwany katalogizaciski program Allegro C, wuwity wot Braunschweigskeje uniwersitneje knihownje.[43] Institutna dBase-aplikacija je so w zańdźenych lětach też jako syćokmana a njekomplikowanje měnjacym potrjebam přiměrjomna, za zapis a redigowanske dźěła přihódna a stabilna wopokazała. Paralel- nje k DOS-woknješku hodźa so tute programy mjeztym też pod powjerchom Windows w dBasePlus sobu zasadźeć.

Druha rozsudna změna tči w splećenju běžneho katalogizowanskeho dźěła biblioteki z bibliografiskimi nadawkami. Hdyž su sobudźěłaćerki biblioteki do 1990 wjedli swoje wšelakore katalogi, tak su dźensa Doreen Kopjenec, Franciska Ryćerjowa a Hanaróža Šafratowa wobdźělene na zběranju datow za zhromadnu bibliografisku dataju a same jeje najčasćiše wužiwarki. Zamołwitosć za redigowanje přez sobudźěłaćerjow jednotliwych wotrjadow je so wobchowała a njehodźi so też přezcyłnje na biblioteku zdelegować. Jednotliwe dźěle na korektnosć, dospołnosć a prawe zarjadowanje pruwuja Pětr Šurman za stawizny, Helmut Jenč (mjeztym jako eksterny sobudźěłaćer) za rěčespyt, Ines Kellerowa za ludowědu, Marija Měrćinowa za tworjace wumělstwo, sobudźěłaćerka SKA Helena Pallmannowa za hudźbu, nowe medije a šulstwo (štož w přichodźe přewozmje sobudźěłaćerka Rěčneho centruma WITAJ Janina Krygarjowa). Wostatne skupiny ma hłowny redaktor sam na starosći.

Třeća wjetša změna, kiž je so hakle w poslednich lětach stać móhła – možnosć spřistupnjenja datow přez swět wopřijacu syć interneta. Sami tutón srědk při pytanju a wudospołnjowanju datow mjeztym nadosć wužiwamy. Wot lěta 1996 spřistupnjachmy hižo raz lětne wuběrkowe bibliografije w tekstowej formje w interneće. Wotsrjedź lěta 2003 steja bibliografiske podaća wšěch dotalnych elektronisce zestajenych knižnych bibliografijow[44] jako cyłk k rešerši pod internetowym naprašnikom k dispoziciji. Powjerch k tomu naćisnył a pytanski program za to wuwił je Bosćij Šěn. Jako datowa baza služa z dBase do Allegro-C-formata eksportowane data. Bibliografija namaka so pod domjacej stronu Serbskeho instituta (www.serbski-institut.de), resp. hodźi so też direktnje zwołać (http://sibz.whyi.org/si-bib). Za tutym poskitkom chowa so w cyłku přez 20 000 bibliografiskich podaćow, kotrež je móžno w najkrótšim času přepytać: za wěstym słowom, za awtorom, za wěcnym hesłom atd. a wuběr z wuslědkow přenjesć do swójskeje lisćiny literatury.

---

[42] Hižo manuskript wuběrkoweje bibliografije k stawiznam literatury na lěto 1987, Lětopis D 3 (1988), str. 91–96, bu z pomocu dBase-II-aplikacije Robotrona, Redabas, zestajeny. Z dBase zestajowaše so w prěnjej połojcy 90tych lět też Nižosakska krajna bibliografija.

[43] Program Allegro-C njepředwidźi zhotowjenje ćišća bibliografije; z dodawkom ABACUS (Automatische Bibliographieherstellung von Allegro-C bis zum Umbrochenen Satz), wuwiteho a hladaneho wot programěrarja Šleswigsko-Holsteinskeje krajneje biblioteki, bu to možno. Słowjanske pisma pak program njepodpěra – hlej jednotliwe zwjazki Sakskeje bibliografije 90tych lět, kiž so na tutym zakładźe stajachu.

[44] Nimo bibliografijow z lěta 1986 słuša k nim też k 40. róčnicy LND wot awtora zestajena Bibliografija Ludoweho nakładnistwa Domowina. 1958–1997, Budyšin 1998

VI

Wězo njespokoji internetowych wužiwarjow wobmjezowanje na samu nowšu literaturu, přeće za jenak přihódnej a spěšnej přistupnosću Wjacsławkoweje a dalšich wudaćow Serbskeje bibliografije je zrozumliwe. Z pomocu pisarki su so tute znajmjeńša hižo zwotpisowali a steja jako „dźěłowa bibliografija SCB“[45] w domowej syći Serbskeje centralneje biblioteki k dispoziciji. Rozdźělneje formy citowanja a systematizowanja a kopicy zmylkow dla njehodźa so wone njepřehladane za internetowe „wozjewjenje“. Jich zredigowanje a spřistupnjenje chcemy wotpowědnje personelnym móžnosćam w přichodnych lětach postupnje zdokonjeć a starše bibliografije při tym zdobom retrospektiwnje wudospołnjeć.

Stary problem je prašenje aktualnosće Serbskeje bibliografije. Diferenca mjez zapisanjom datow a terminom wuńdźenja knižneje bibliografije wučini powšitkownje tři do wosom lět. Aktualniše běchu lětne wuběrkowe bibliografije za někotre dicipliny w Lětopisu. Snadny wothłós na nje, změna zwučenosćow přez přewažne wužiwanje elektroniskeje bibliografije a namjety wědomostneje přirady Serbskeho instituta wjedźechu 2004 k zastajenju tutoho dwojenja bibliografiskeje publikacije. Z toho časa wobmjezuje so redakciske dźěło kruha wědomostnikow na zhotowjenje knižneho wudaća raz w pjećilětce. Tola też knižne bibliografije so wosebje z přičin rosćacych ćišćowych kóštow zastajeja. Při wšej komfortabelnosći elektroniskeje rešerše wšak chwala sej zahorjeniši wužiwarjo knižne wudaća. Jich informaciska hódnota je při tematiskim pytanju dotal njepřetrjechjomna. W rozdźělu k datowej bance, kiž služi zaměrnemu pytanju, ma lektura knižneje bibliografije z jeje registrami bjezdwěla mnoho inspiratiwneho.[46] Dołhož sebi potajkim wjac hač 200 bibliotekow po cyłym swěće knižnu Serbsku bibliografiju skazaja, njeměli tute wočiwidne swědstwo našeho wědomostneho a kulturneho prócowanja zańć dać.

Dalše prašenje perspektiwy Serbskeje bibliografije je jeje integracija do t. mj. Wirtuelnych bibliotekow a regionalnych a fachowych portalow. Sami někajki „serbski“ portal z elektroniskimi žórłami natwarjeć a wudźeržować je drje na zakładźe personelneho wuhotowanja SCB a financielneje situacije Załožby za serbski lud iluzoriske.[47] Tu mamy na mysli w přichodźe pytać kooperaciju ze Sakskej krajnej, statnej a uniwersitnej biblioteku w Drježdźanach a z nošerjemi regionalnych, slawistiskich a wuchodoeuropskim slědźenjam so wěnowacych portalow.[48] Docpěć šěršu a lěpšu informaciju a přistupnosć sorabistiskeje wědy budźe z ważnym zaměrom serbskeho bibliografiskeho dźěła w přichodźe.

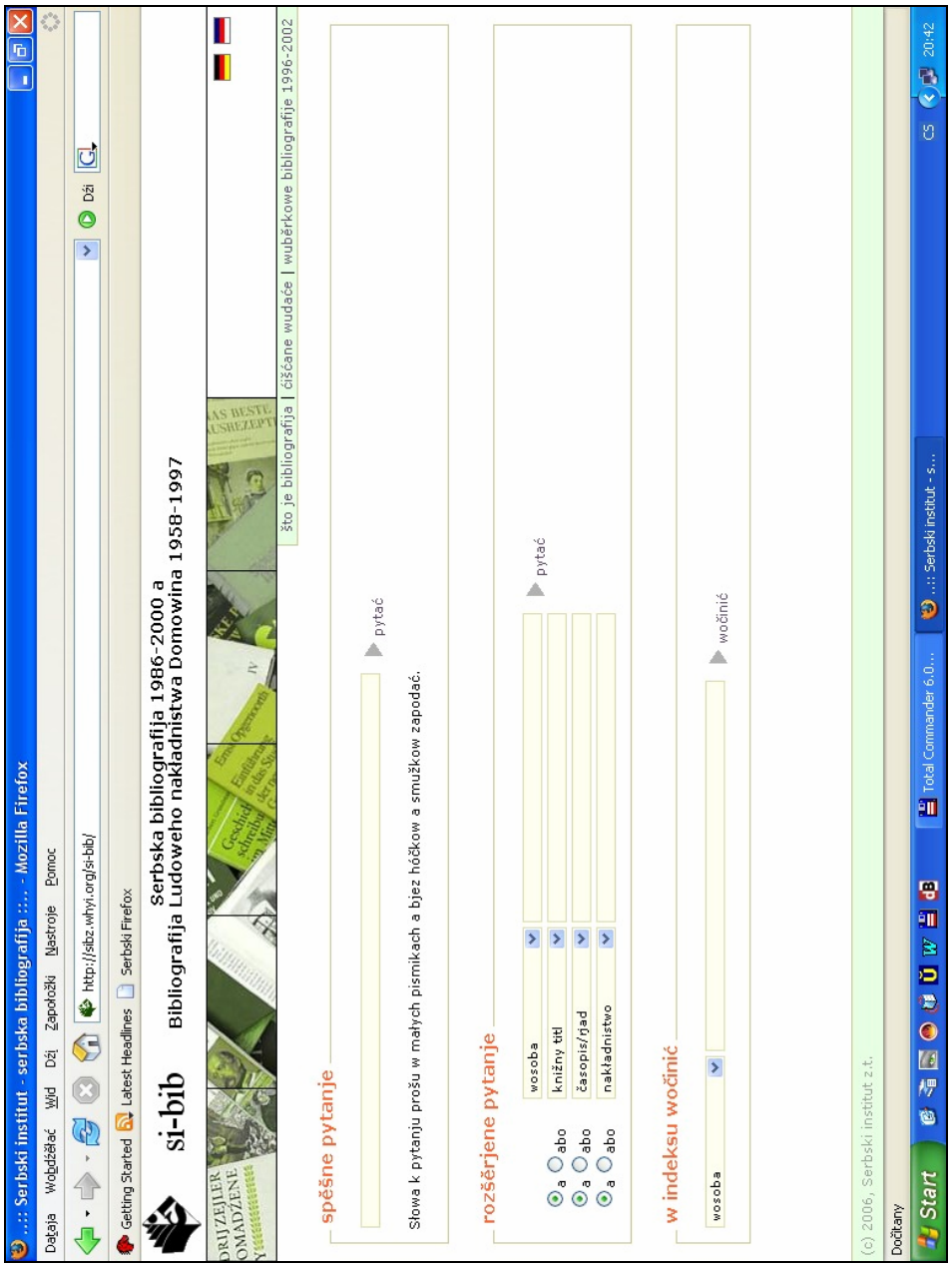
---

[45] Na jeje zakładźe zestaja so za wužiwarjow SCB lětnje wokoło sto specialnych abo wosobowych (njeredigowanych!) bibliografijow. Z njeje z wužitkom čerpali su na př. wudawaćeljo spisow Mata Kosyka a druhich edicijow literarneho herbstwa ale też wjele wjesnych chronistow.

[46] Bibliografija jako ilustratiwny přehlad za domiznowědnje zajimowanych a k spěchowanju identifikacije a regionalneho wědomja je na př. pohnuł zarjady w Bregenzu 1997, wobnowjenu Vorarlbergsku bibliografiju też knižnje wudawać.

[47] Předstajomne by było zwjazać bibliografiju ze zapisom městnych mjenow, biografiskim słownikom a ditalizatami historiskich serbskich nowin a časopisow (ČMS na př. połnje z tekstom a wobrazkami) atd. Hlej na př.: http://www.bayerische-landesbibliothek-online.de

[48] Na př. http://www.vifaost.de w Mnichowje abo http://www.slavistik-portal.de w Berlinje

Serbska wersija powjercha online-bibliografije